

opinion that these artists have in common, the extraordinary ability on uniting a large number of people, an unsurpassed gift to the implementation of performing artistic concepts. It is noted that many years of research, creative and organizational activity of academician Volodymyr Rozhok in the field of art choral and conducting pedagogy reveals deep spiritual connection with the traditions of Ukrainian conductor choral school. It has innovative features and is an important source of development and international recognition of contemporary national choral culture.

Key words: *artistic outlook, conducting pedagogy, performing interpretation, choral school, spiritual connection.*

УДК: 784.03 (092)

DOI: 10.32626/2309-9763.2018–25.–2.67-72

Тетяна Мартинюк
Tetiana Martyniuk

ВОКАЛЬНА ШКОЛА ОЛЕКСАНДРА МИШУГИ: ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНІ ТА ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ

OLEKSANDR MYSHUHA VOCAL SCHOOL: ARTISTIC, AESTHETIC AND PEDAGOGICAL PRINCIPLES

У статті розкривається феномен вокальної школи Олександра Мишуги як визначне явище національної та європейської культури й освіти останньої чверті XIX – початку XX століття. Висловлюється низка думок щодо універсалізму музично-виконавської та педагогічної діяльності співака. Окреслюються основні риси, притаманні вокальній педагогіці видатного артиста, його погляди на механізм співацького голосоутворення. Розкриваються інноваційні риси в змісті освітнього процесу.

Ключові слова: *вокальна школа, художній світогляд, педагогічні засади, національні мистецькі та освітні традиції.*

В історії української музичної культури виняткова роль належить вокальному мистецтву. Безмежний світ людського буття, чарівна краса природи, сторінки історичного минулого і сучасної епохи нашого народу, втілені у його пісенній спадщині, споконвіку були і залишаються важливими чинниками становлення духовного світу особистості. У блискучому сузір'ї діячів національної і європейської музичної культури останньої чверті XIX – початку XX століття постає неординарна постать Олександра Пилиповича Мишуги – видатного співака і педагога (1853-1922 рр).

Музично-виконавська і педагогічна вокальна школа Олександра Мишуги привертає пильну увагу сучасної музикознавчої думки. Низку цінних матеріалів містить книга “Олександр Мишуга – король тенорів” [5], автором-упорядником якої є відомий дослідник вокального мистецтва Михайло Головащенко. Статті і спогади видатних діячів літератури, музичного і театального мистецтва (Уляна Кравченко, Максим Рильський, Станіслав Людкевич, Олександр Кошиць, Майя Чінберг, Болеслав Прус та ін.), а також уривки з науково-методичних праць Олександра Мишуги всебічно розкривають цю непересічну особистість та основні риси її вокальної педагогіки.

Винятковою глибиною щодо висвітлення музично-виконавської естетики і педагогічних принципів видатного артиста позначені спогади Станіслава Людкевича “Олександр Мишуга як артист і вчитель співу” [5]. Видатний композитор не лише висловив свої враження від виступів артиста у Львівському оперному театрі, а й виконував фортепіанну партію в концерті співака

з нагоди відзначення пам'ятних дат Тараса Шевченка. Ці матеріали є цінним джерелом для пізнання виконавського стилю цієї знакової постаті української музично-виконавської школи.

Культурний універсум вокальної школи Олександра Мишуги розкривається в ґрунтовній праці Антіна Рудницького “Українська музика. Історико-критичний огляд” [6].

Музично-виконавська естетика та педагогічні погляди визначного митця розглядаються також у наукових розвідках Михайла Микиші, Марії Донець-Тессейр. Висвітлення сутності вокальної школи Олександра Мишуги в контексті міжнародних культурних узаємин зберігає свою актуальність і для сучасних процесів мистецької освіти.

Метою цієї наукової розвідки є розкриття феномену вокальної школи Олександра Мишуги як визначного явища національної та європейської культури та освіти останньої чверті XIX – початку XX століття.

Відповідно до мети визначено такі завдання: простежити вплив італійської школи співу на формування світогляду і високої вокальної культури Олександра Мишуги; здійснити музикознавчий аналіз своєрідності виконавського стилю співака; розкрити універсалізм музично-виконавської та педагогічної діяльності митця; виявити основні риси, притаманні вокальній педагогіці видатного артиста.

Олександр Пилипович Мишуга народився 7 червня 1853 року в селі Новий Витків, тепер Радехівського району Львівської області. Його неабияке музичне обдарування виявилось в ранньому дитинстві. Важливою віхою в житті Олександра Мишуги стали навчальні студії у Львівській консерваторії (1878-1881 рр.), де він опановував вокальне мистецтво у професора Валерія Висоцького. Методика навчання співу В. Висоцького віддзеркалювала художньо-педагогічні засади італійської школи Франческо Ламперті, визначальними ознаками якої були чудова емісія звуку, довершена музична фраза, чітка, виразна дикція. Ці найважливіші елементи вокального мистецтва, а також особистість викладача і його уроки мали відчутний вплив на формування світогляду і високої вокальної культури Олександра Мишуги.

Постать Олександра Мишуги відтворена в автобіографічній повісті “Семінар” української письменниці Уляни Кравченко. Уривок з цієї повісті “Він будив у публіки найвище захоплення”, опублікований в ґрунтовній праці під редакцією Михайла Головащенко, висвітлює зустрічі письменниці з Олександром Микишею. Незабутні спомини залишила перша зустріч у Львові (1879 р.) у домі Василя Ковальського. У цей та інші дні письменниця супроводжувала спів О. Мишуги на фортепіано в домашніх концертах. Окреслюючи своє бачення цього видатного артиста, письменниця наголошує на тому, що “Його від дитини вела жадоба світла і краси. Пісня була в його душі, пісня була його мрією, його життям” [5, с. 231].

Видатний польський письменник Болеслав Прус занотовує у своєму щоденнику захоплення мистецтвом Олександра Мишуги, яке він отримав в оперному театрі. Уже перші виступи співака у 1884 році в Варшаві здобули загальне визнання, зважаючи на виняткову красу його голосу та високу вокальну культуру й артистичний талант. Спираючись на свідчення сучасників, письменник розкриває погляди артиста на механізм співацького голосоутворення, зокрема, висловлюється думка про те, що “... кожний звук народжується в легенях, кожний утворюється в гортані і кожний повинен відбитися від тієї частини піднебіння, яка прилягає до зубів” [5, с. 227].

Мистецтво Олександра Мишуги залишило незгладимий відбиток у пам'яті сучасників. Відомий український письменник Богдан Лепкий у своїх споминах “Декілька згадок про нашого незабутнього співака Мишугу” описав свої перші враження, яке справили на нього виступи артиста в одному з концертів у Львові наприкінці XIX століття. Відзначимо, що письменнику не один раз доводилося бувати в оперних театрах Праги і Відня, де він слухав знаменитих співаків. А тому від нашого співака-земляка він не очікував чогось надзвичайного. Наводимо фрагмент із спогадів:

“Виходить Мишуга у чорнім фрак, як звичайно на концертах, злегка кланяється, оркестр грає кілька тактів і нараз:

“Там на горі явір стоїть, явір зелененький.

Гине козак у чужині, козак молоденький”.

Господи! Я не знаю, що зі мною сталося. Я забув, де я і хто я, не знав, чи це спів людський, чи якась музика небесна, дух мені в грудях заперло, серце перестало бити, мене не було...” [5, с. 85].

Цінним джерелом для вивчення життя і творчості Олександра Микиші є спогади Максима Рильського. Вони охоплюють ті роки, коли видатний співак працював професором Музично-драматичної школи Миколи Лисенка. Незгладимий відбиток у пам’яті поета залишив надзвичайний дар співака щодо відтворення всієї глибини внутрішнього світу, думок і почувань людини. Окреслюються риси, які споріднюють Миколу Лисенка і Олександра Мишугу, а саме спільність поглядів, самовіддана педагогічна праця на теренах музичного мистецтва, доброчинність, відданість ідеї служіння рідному народу.

Висвітлюючи суто виконавські аспекти творчості визначного артиста, класик української літератури відзначає незрівнянне володіння співаком своїм голосом, довершену технічну майстерність, що викликало у нього асоціації зі звучанням якогось дорогоцінного інструменту. У нього склалося враження що “... спів Мишуги – це взірець бездоганного, повного володіння своїм голосом, поєданого з глибиною мистецької думки і почуття” [5, с. 101].

Як події, які ніколи не забуваються, стали виступи Олександра Мишуги в оперних спектаклях у Києві на початку ХХ століття. Глибоке осягнення образності та музичної семантики твору, пропущеного крізь призму власного світобачення артиста; надзвичайний дар щодо відчуття музичної архітекτονіки та пропорцій різних за своїми масштабами композицій; довершена інтерпретація музики найбільше і головне самим звуком і його динамічними якостями становлять на думку Олександра Кошиця прикметні ознаки музично-виконавської вокальної школи Олександра Мишуги. Його мистецтво, як наголошується далі крім суцільності, залишає не тільки суто музичні і вокальні враження, але і враження іншого, більш глибокого порядку, яке спонукає до розширення методології щодо вивчення цього унікального явища і використання наукового понятійного апарату психології, філософії, математики тощо.

Незабутні враження залишила в О. Кошиця тісна співпраця з О. Мишугою в Музично-драматичній школі імені Миколи Лисенка. Подвижницька художньо-виконавська та педагогічна праця ушлявленою сузір’ям митців під орудою видатного композитора була надзвичайно плідною в контексті формування національної моделі музичної та театральної освіти. Вокальні погляди Олександра Мишуги у той час були науково-обґрунтованою системою виховання співаків. Видатний співак розподіляв думку О. Кошиця про те, що найбільш сприятливою умовою для функціонування хорового колективу є виховання його артистів за принципами однієї вокальної школи.

Ця теза отримувала підтвердження в роботі вокального класу О. Мишуги. Ансамблевий чотириголосний спів його учнів наприкінці навчального року вирізнявся надзвичайною тембровою злагодженістю і культурою. Як зазначає О. Кошиць: “То справді здавалося, що грає струнний квартет: до того одна манера ставити голос, одна точка голосової опори й резонансу об’єднували всіх в одно ціле” [5, с. 82].

Постать Олександра Мишуги отримала узагальнену характеристику в ґрунтовній праці Антіна Рудницького “Українська музика. Історико-критичний огляд” [6]. Музично-виконавська та педагогічна діяльність Олександра Мишуги в Україні, заснування ним однієї із провідних вокальних шкіл ХХ століття, подвижницька благодійницька праця артиста в царині мистецтва і освіти, як зазначається в книзі, виявляють його тісний зв’язок з національною культурою. В книзі простежуються основні віхи біографії артиста і розкриваються найважливіші чинники формування неповторної мистецької індивідуальності співака; окреслюється репертуар і творча співпраця з оперними театрами, концертними та іншими суспільними інституціями тощо.

Антін Рудницький висловлює низку цінних думок щодо виконавського стилю Олександра Мишуги, зокрема відзначає, що це був ідеальний репрезентант італійського “bel canto”, який мав мало собі рівних. “... його техніка дихання, дикція і вмільсть фразування були на найви-

щому рівні, а його м'який голос, – чудової якості й краси, був непорочної чистоти й гнучкості” [6, с. 266].

Ім'я Олександра Мишуги, як відзначається в книзі, на сході Європи стало просто легендою – це був ліричний тенор надзвичайної краси голосу і рідкісного володіння ним. Приєднуємося до думки автора книги, що Олександр Мишуга не лише великий співак, а й великий громадянин, ім'я якого золотими літерами вписане в історію українського народу.

Багатогранна творча діяльність і художня естетика визначного майстра української музично-виконавської школи отримують всебічне розкриття в спогадах Станіслава Людкевича “Олександр Мишуга як артист і вчитель співу” [4]. У яскравому сузір'ї музичних талантів, якими так багата галицька земля, вирізняються постаті визначних співаків Олександра Мишуги, Модеста Менцинського і Соломії Крушельницької. Свій винятковий талант вони зуміли поєднати із вищою освітою і досягти вершин у царині вокального мистецтва. Наукове вивчення творчого доробку, музично-виконавської естетики та педагогічних поглядів кожного із названих співаків має велику теоретичну значущість для відтворення цілісної панорами еволюції української музичної культури.

Мета, яку поставив перед собою Станіслав Людкевич – намалювати образ Олександра Мишуги як митця і людини. Роздуми композитора про мистецтво співака ґрунтуються на його враженнях, отриманих під час постановки опери “Страшний двір” С. Монюшка на сцені Міського Львівського театру десь біля 1900 року. Створений артистом образ Стефана став окрасою цього спектаклю. Він виявив себе тут великим митцем і співаком. Як зазначається далі, “... в його голосі були все ще той оксамитний, свіжий тенор і легкість модулювання, та у його інтерпретації той незрівнянний питомий йому ліризм, правда виразу та витонченість, тобто усі ті прикмети митця, якими він так впливає на вразливі серця” [4, с. 64].

Визначними подіями культурного життя Західної України завжди ставали концерти, присвячені відзначенню пам'ятних дат Тараса Шевченка. Неабиякий резонанс в суспільстві викликав такий концерт у Львові, який відбувся в березні 1899 року. На цьому концерті Станіслав Людкевич отримав змогу глибше пізнати Олександра Мишугу як співака-артиста і людину. Товариство “Львівський Боян”, яке було організатором концерту доручило Станіславу Людкевичу, який у той час був ще студентом, виконати фортепіанну партію під час виступу артиста. Високою культурою інтерпретації вирізнялося виконання таких творів: “Мені однаково” Миколи Лисенка, “Цвітка дрібная” Віктора Матюка, “Помарніла наша доля” Анатолія Вахнянина, “Стоїть явір над водою” в музичному викладі Станіслава Монюшка.

Зі спогадів Станіслава Людкевича стає зрозумілим, що репертуар Олександра Мишуги містив лише окремі твори Миколи Лисенка, тобто ті, які найбільше відповідали мистецькій індивідуальності артиста. Вокальна музика Миколи Лисенка отримала довершену виконавську інтерпретацію в Модеста Менцинського, який був представником іншої, а саме німецької вокальної школи.

Спогади Станіслава Людкевича про Олександра Мишугу є цінним джерелом, що дозволяє глибше пізнати самобутність мистецької індивідуальності і виконавського стилю артиста. Висловлюється думка про те, що однією із визначальних ознак голосу співака було його своєрідне темброве забарвлення – у середнім регістрі він нагадував віолу, а угорі віолончель (не навпаки) із якимось незвичайним, сповненим виняткової задушевності відтінком. Такі асоціації виникали, наприклад, тоді, коли артист виконував Каватину Фауста в опері Шарля Гуно. Наведені особливості виконання до певної міри визначили питомий чар, красу та саму природу артистизму Олександра Мишуги.

В інтерпретації оперних партій, так і окремих вокальних творів Олександра Мишуга виявляв себе як артист у найвищому сенсі цього слова. Мистецтву співака були притаманні такі риси: особливе відчуття форми і пропорцій, які поєднувалися з економією виразових засобів; заокругленість лінії в кожній динамічній градації, витонченість у розкритті образної сфери

музики. У кожній арії чи пісні були такі моменти, де концентрація мистецьких і голосових засобів в Олександра Мишуги була найвищою і це ставало справжнім потрясінням для слухачів.

Мистецтво Олександра Мишуги залишило незгладимий відбиток у пам'яті Миколи Колесси. В дитинстві, а саме в червні 1914 року, він був присутній на торжествах, які проводили у Львові спортивні товариства Галичини з нагоди 100-річчя від дня народження Тарас Шевченка. Яскравою культурною подією у ці дні став великий концерт за участю найкращих мистецьких сил з усього регіону. Він відбувся в колишньому спортивному палаці по вулиці Зеленій. Окрасою концертної програми стало перше виконання кантати-симфонії "Кавказ" Станіслава Людкевича під керуванням самого автора, а також виступи видатних співаків Олександра Мишуги та Модеста Менцинського. Незабутнє враження на Миколу Колессу справило виконання Олександром Мишугою твору "Цвітка дрібная" Віктора Матюка. Як зазначається в споминах композитора "Щедрість душі", він співав її надзвичайно проникливо і так натхненно, що цей твір заповів йому в душу на все життя [5, с. 223].

Універсалізм творчої діяльності Олександра Мишуги розкривається в споминах видатної шведської оперної співачки Майї Чінберг [5]. Під час навчальних студій у Римі в оперній школі Джемми Беллінчоні вона звернула увагу на одну з учениць, що вразила її такою легкістю і свободою у володінні голосом, які досягаються лише за допомогою якогось особливого правильного методу його постановки. Як з'ясувалося далі, вона навчалася у маестро Мишуги і описала його метод навчання. Ось так Майя Чінберг знайшла вчителя, якого довго шукала.

Уроки Олександра Мишуги, які розпочалися весною 1915 року у Римі, стали для відомої згодом співачки великою подією. Глибока обізнаність артистки щодо різних теорій і поглядів на співацький процес, дозволили їй стверджувати, що ніхто так переконливо не зумів практично застосувати логічно-теоретичний курс у системі вокального навчання і поєднати його з наслідуванням, як це зробив О. Микиша. Його чудовий голос, широкий за своїм обсягом, неначе всупереч часові, зберігся таким, яким він був у молоді роки.

На уроках вивчалися нові ролі, а також опрацьовувалися різні вправи. Викладач умів досягати з учнями великої виразності і краси співу. Йому були притаманні особливий дар та інтуїція щодо виявлення найбільш суттєвих ознак того чи іншого твору. Олександр Мишуга вирізнявся тонким відчуттям різних стилів і стильових ліній, що найбільш виразно простежувалося в інтерпретації романтичних партій. Близькою світовідчуттю артиста була також музика епохи класицизму, передусім твори Генделя і Бетховена, які звучали у нього особливо величаво і піднесено.

Новітній стиль композиторів ХХ століття також не був йому чужий. Продовжуючи свої роздуми про Олександра Мишугу, Майя Чінберг наголошує на тому, що артист прагнув досягнути модерну пісенну творчість Швеції, і спонукав своїх учнів до її інтерпретації.

Розкриваючи мистецьку індивідуальність свого педагога, його учениця висловлює думку про те, що це був геніальний співак-артист: "За своє дуже довге життя я ні разу не чула, щоб хтось так вміло володів голосом, всіма регістрами, мистецтвом перевтілення, як Мишуга" [5, с. 204]. Обґрунтовуючи свої міркування, вона наводить приклад із опери "Фауст" Ш. Гуно, зокрема, її початок, де зображено Фауста у своїй келії в стані глибокої задуми. В інтерпретації цієї сцени співак використовував широку палітру темброво-динамічних барв для зворушливого розкриття розчарування старого філософа.

Завершуючи свої роздуми про Олександра Мишугу, Майя Чінберг відзначає, що "... це був геніальний співак-художник в повному розумінні значення цих слів, і педагог, рівного якому не було в той час навіть в Італії..." [5, с. 205]

Наукові студії щодо розкриття музично-виконавської естетики та педагогічних принципів вокальної школи Олександра Мишуги є важливим пріоритетом для мистецького та освітнього простору сьогодення. Всебічне осмислення унікального творчого досвіду цієї знакової для національної та європейської музичної культури особистості, розкриття визначальних рис освітньої

діяльності видатного музиканта та його послідовників набувають значення цінного методологічного джерела для пошуку нової педагогічної парадигми в царині вокального мистецтва.

Список використаних джерел

1. Антонюк В.Г. Вокальна педагогіка (сольний спів): [підручник / 2-ге вид.] / Валентина Антонюк. – Київ :LATQK, 2012. – 192 с.
2. Історія української музики / АН УРСР. Ін-т мист-ва, фолькл. та етногр. ім. М.Т. Рильського; Ред.кол.: М.М. Гордійчук (голова) та ін. – Київ : Наук. думка, 1989. – ISBN 5-12-009267-8.
3. Т.3 : Кінець XIX – початок XX ст. / С.Й. Грица, М.П. Загайкевич, А.П. Калениченко та ін.; Редкол. тому: М.П. Загайкевич (відп. ред.) та ін. – 1990. – 424 с. – Імен. покажч.: С. 406-422.
4. Лисенко І.М. Співаки України. Енциклопедичне видання / Іван Лисенко. – Київ : Звання, 2012. – 639 с.
5. Людкевич Станіслав. Олександр Мишуга як артист і вчитель співу / Станіслав Людкевич // Олександр Мишуга – Король тенорів / Авт.-упоряд. М. Головащенко. – Київ : Муз. Україна, 2004. – С. 63-75
6. Олександр Мишуга – король тенорів / Авт.-упоряд. М. Головащенко. – Київ : Муз. Україна, 2004. – 610 с. : іл.
7. Рудницький Антін. Українська музика. Історично-критичний огляд. – Мюнхен. – “Дніпрова хвиля”, 1963. – 406 с.

The article reveals the phenomenon of the Oleksandr Myshuha vocal school as an outstanding phenomenon of national and European culture and education of the last quarter of the nineteenth and early twentieth centuries. The influence of Professor Valerii Vysotskyi of Lviv Conservatory on the formation of the outlook and high vocal culture of Oleksandr Myshuha is traced. It is emphasized that these educational studios reflected the artistic and pedagogical foundations of the Italian school Francesco Lamperti, the decisive features of which were the remarkable emission of sound, the perfect musical phrase, a clear and explicit discussion. The main stages of musical performance in the largest cultural centers of different countries in Europe are traced. It is noted for the exceptional mission of opera singer in music and performing arts in Poland. The musicology analysis of the originality of the acting style of Oleksandr Myshuha is being carried out. It is distinguished the following features: natural voice-setting; cleanness of intonation; the equality of the sound line, with a slight combination of the chest and main register; sophisticated aesthetic taste in the stage action; brought to the highest perfection art of filming sound; Variety is a timbre-dynamic palette, which has its basis for the discovery of one or another imaginative sphere of music. Drawing on the memoirs of Maksym Ryl'skyi as a valuable source for studying the life and work of the singer, the features that are related to Mykola Lysenko and Oleksandr Myshuha are outlined, namely the community of views, selfless teaching work in the field of musical art, charity, devotion to the idea of serving the native people. There are a number of thoughts concerning the universalism of musical-performing and pedagogical activity of Oleksandr Myshuha, in connection with what is interpreted by the memoirs of the prominent Swedish opera singer Maya Chinberg. The main features of the vocal pedagogy of the outstanding artist, his views on the mechanism of singing vocalization are outlined. Introduced to the scientific circle, the multifaceted creative activity and artistic aesthetics of the outstanding master of the Ukrainian musical-performing school in the scientific comprehension of Stanislav Liudkevych are revealed. The role of Oleksandr Myshuha as the founder of a separate vocal direction of artistic education is highlighted. Innovative features in the content of the educational process are revealed. The influence of pedagogical ideas of the artist for the modern educational space is traced.

Key words: vocal school, artistic outlook, pedagogical principles, vocal apparatus, national artistic and educational traditions.